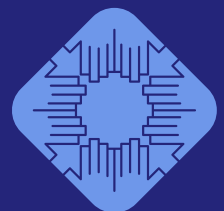

اعتصاب کارگران پیمانی صنعت نفت: ریشه‌ها و زمینه‌ها

حقوق کارگران در ایران
گزارش ویژه

آذر ۱۳۹۹

فهرست مطالب

۳	مقدمه
۵	اعتراض‌های کارگری
۶	کارگران پیمانی صنعت نفت و گاز و پتروشیمی چه می‌خواهند؟
۱۰	اخراج و بیکاری کارگران نفت و گاز و پتروشیمی در پرتو تحریم‌ها
۱۳	روند موقتی‌سازی کارگران در صنعت نفت
۱۶	صنعت نفت: لیبرالیسم اقتصادی یا نظامی‌سازی؟

مقدمه

ایران چهارمین ذخایر اثبات شده نفت خام و دومین ذخایر اثبات شده گاز طبیعی جهان را در اختیار دارد. اقتصاد ایران تک محصولی و ضربان آن وابسته به نفت است، و هرگاه تولید و صادرات نفت همچون میانه دهه ۶۰ دچار اختلال شده، اقتصاد ایران عمیقاً در بحران فرو رفته است. منابع و ذخایر انرژی فسیلی بخش عمده‌ای از بودجه دولت را تأمین می‌کنند و هر تحولی مربوط به آن بر سیاست‌های کلان اقتصادی اثر می‌گذرد. مسائل و مشکلات کارگران صنعت نفت اما فقط محدود به موضوعات کلان اقتصاد رانتیر/ رانت‌خوار و بازار نفت نیست. در سه دهه گذشته، صنعت نفت ایران روندی از لیبرالیسم اقتصادی را تجربه کرده که نتیجه آن برای کارگران این صنعت انبوهی از مشکلات شغلی و معیشتی بوده است. گزارش پیش رو نگاهی است به همین مشکلات، فوران آنها در اعتصابات کارگران پیمانی نفت در مرداد ۹۹، و البته در نسبت با تحریم‌های بین‌المللی و حضور نهادهای نظامی و بنیادهای فرا-دولتی در این صنعت.

عکس روی جلد: کارگران اعتصابی در پالایشگاه جفیر اهواز

Source: NIOC

زیرساخت‌های نفت و گاز در جنوب ایران

Source: NIOC ©Fanack

اعتراض‌های کارگری

طبقه کارگر در ایران عملاً با صنعت نفت زاده شد. نخستین گروه کارگران ایرانی، مهاجرانی بودند که از نیمه دوم قرن نوزده در تأسیسات نفتی باکو به کار گرفته شدند. اهمیت نفت در شکل‌گیری طبقه کارگر تا اندازه‌ای است که می‌توان سال ۱۲۸۷ را به شکلی نمادین سال صفر طبقه کارگر در ایران نام‌گذاری کرد، سالی که برای اولین بار در ایران در شهر مسجد سلیمان نفت اکتشاف شد.

در سال ۱۲۸۹، ۲۵۰۰ نفر کارگر ایرانی برای شرکت نفت ایران و انگلستان کار می‌کردند. در عرض ۸ سال این رقم به ۱۷ هزار نفر رسید که معادل حدود ۴۰ درصد نیروی کار در ایران بود.

در حدود یک قرن گذشته، داستان نفت و کارگران داستان پر فراز و نشیبی بوده است. اعتصابات کارگران نفت در سال ۱۳۵۷ احتمالاً دراماتیک‌ترین فصل این تاریخ طولانی است، اعتصابات که تأثیری تعیین‌کننده بر پیروزی انقلاب ایران داشت.

در مرداد ۹۹، فصل تازه‌ای در این تاریخ ورق خورد: کارگران پیمانی نفت یکی از بزرگ‌ترین اعتصاب کارگری در سه دهه اخیر را سازمان دادند.

این اعتصاب از روز ۱۱ مرداد با فراخوان کارگران «گروه مرکزی پایپینگ و اکیپ پروژه‌ای» و پس از آن سازماندهی شد که مذاکره کارگران با پیمانکاران، مقامات اداره کار و مسئولان خدمات اشتغال مناطق ویژه اقتصادی برای پرداخت حقوق‌های عقب‌افتاده، افزایش حقوق، کاهش ساعت کار و بهبود شرایط کار بی‌نتیجه ماند. کارگران «گروه مرکزی پایپینگ و اکیپ پروژه‌ای» که فراخوان اعتصاب را دادند در واقع کارگران ماهری هستند شامل سازندگان، برقکاران، جوشکاران، لوله‌کش‌ها و غیره که به دلیل تخصص‌شان از موقعیت ویژه‌ای در تولید برخوردارند و به سادگی قابل جایگزینی نیستند. دست کشیدن دسته‌جمعی آن‌ها از کار به معنای تعطیلی پروژه‌هاست.

اعتصاب به کمک شبکه‌ها و نرم‌افزارهای پیام‌رسان گسترش یافت و در هفته چهارم، دامنه آن بیش از ۵۰ مرکز نفتی و نیروگاهی انرژی در ۱۰ استان کشور را در بر گرفت. به مدت بیش از یک ماه، بیش از ده هزار کارگر پیمانی بخش انرژی در اعتراض به عدم امنیت شغلی، دستمزد پایین، تعویق پرداخت حقوق، نبود شرایط ایمن و سالم کار و خوابگاه‌های نامناسب دست از کار کشیدند.

کارگران پیمانی صنعت نفت و گاز و پتروشیمی چه می‌خواهند؟

مطالبات صنفی کارگران قراردادی نفت و گاز و پتروشیمی را می‌توان ذیل چهار عنوان کلی مقوله‌بندی کرد:

الف) امنیت شغلی: مبارزه اصلی اعتراضات و اعتصاب کارگران نفت و گاز و پتروشیمی، به نقل از محمد مالجو، اقتصاددان مستقل، علیه « چیزی است که اشتغال مثلثی نامیده می‌شود: کارگر برای کارفرمای دولتی کار می‌کند اما به استخدام یک شرکت پیمانکاری تأمین نیروی انسانی که نقش دلال را دارد درمی‌آید.»^۱

اصلی‌ترین مطالبه‌ی کارگران عبارت است از انعقاد قرارداد مستقیم با خود کارفرمای دولتی و حذف شرکت‌های پیمانکاری واسطه - دست کم حذف پیمانکاران دست‌دوم - در بخش خصوصی.

گروهی از کارگران اعتصابی کنگان

ب) دستمزد شایسته و پرداخت حقوق‌های عقب‌افتاده: در صدر مطالبات فراخوان کارگران «گروه مرکزی پایپینگ و اکیپ پروژه‌های» موضوع دستمزد و افزایش حقوق قرار داشت. آنها در فراخوان خود برای مهارت‌های متفاوت خواستار حقوقی بین چهار و نیم تا ۱۲ میلیون تومان در ماه شدند. شورای عالی کار حداقل دستمزد سال ۹۹ را بدون جلب رضایت نمایندگان کارگری (که از تشکلهای کارگری اسلامی و همسو با دولت هستند) و بدون در نظر گرفتن نرخ رسمی تورم و سبد معیشت خانوار (که دو معیار تعیین حداقل دستمزد مطابق ماده ۴۱ قانون کار هستند) یک میلیون و ۸۳۵ هزار تومان تعیین کرده است. تشکلهای مستقل کارگری پیش‌تر در بیانیه‌ای مشترک خواستار افزایش حداقل دستمزد به ۹ میلیون تومان شده بود.

در نامه‌ای که کارگران پروژه‌های صنعت نفت در جریان اعتصاب به رهبر جمهوری اسلامی نوشتند همچنین خواستار الزام شرکت‌ها به پرداخت سروقت دستمزد و مزایا و حق بیمه متناسب با موقعیت

۱ [نقد اقتصاد سیاسی](#)، ۱۲ دسامبر ۲۰۱۲

شغلی شدند. ۱۲ سال پیش در بهمن ۱۳۸۶ نیز همین مطالبه در فهرست خواست‌های کارگران موقتی پروژه‌های پارس جنوبی وجود داشت: پرداخت کامل حقوق معوقه و پرداخت به موقع مزد کارگران، برخورداری از بیمه تأمین اجتماعی و بیمه بیکاری، افزایش دستمزد کارگران متناسب با شرایط تورم اقتصادی و رشد باروری کار، و احتساب ۱۰ درصد حق اضافه‌کار.

(ج) کار در شرایط ایمن و استاندارد: در بهمن ۸۶، کارگران پیمانی پروژه‌های پارس جنوبی در بیانیه مطالبات خود خواستار «خوابگاه و حمام مناسب» بودند. ۱۲ سال بعد هنوز این مطالبه پابرجاست. شرایط کار کارگران پیمانی نفت طاقت‌فرساست. ساعات طولانی کار در هوای آلوده به گازهای سمی، فقدان ایمنی کار، خوابگاه‌ها و در واقع کانکس‌های غیر بهداشتی و پرازدحام، غذا با کیفیت پایین و سرویس‌های رفت و آمد غیر استاندارد، و نبود کولر در گرمای کشنده تابستان -- به‌خصوص در مناطق جنوبی کشور که محل تجمع پالایشگاه‌ها و پروژه‌های نفت و گاز و پتروشیمی‌اند -- از جمله مشکلات عمده کارگران این بخش است.

تابستان امسال گرمای هوا در برخی مناطق نفتی به بالای ۵۰ درجه سانتی‌گراد هم رسید. ادارات تعطیل شدند، اما پیمانکاران از تعطیلی کار کارگران و حتی کاهش ساعت کار خودداری کردند و این چنین ۷ مرداد ابراهیم عرب‌زاده از کارگران شرکت‌های پیمانکاری شرکت تهران جنوب (تأسیسات

استراحت‌گاه کارگران پروژه‌ای در یکی از سایت‌های پتروشیمی

مخازن و ذخیره‌سازی بندر ماهشهر) در اثر گرمزدگی حین کار جان باخت.^۲

وظیفه نظارت بر اجرای صحیح قانون کار و رعایت ضوابط حفاظت فنی و ایمنی، بنا به ماده ۹۶ قانون کار به عهده اداره کل بازرسی وزارت کار و امور اجتماعی است.

(د) قراردادهای قانونی: از بهمن ۱۳۸۶ تا مرداد ۱۳۹۹، حذف قراردادهای غیرقانونی (قراردادهای شفاهی، سفیدامضا و...) یا بخش‌های غیرقانونی قراردادها (کار کمتر از ۱۵ روز و...) یک مطالبه ثابت کارگران نفت و گاز و پتروشیمی بوده است. پیمانکاران حتی مفاد همین قراردادها را نیز اجرا نمی‌کنند. در

۲ [ایبنا](#)، ۸ مرداد ۱۳۹۹

«مناطق ویژه اقتصادی» نیز کارگران مشمول مزایای حداقلی قانون کار نیستند.

هـ) حق سازماندهی و چانه‌زنی جمعی: به سبب حساسیت تاریخی حکومت نسبت به کارگران نفت و نقش تعیین‌کننده نفت در اقتصاد ایران محیط کار در این صنعت به شدت امنیتی است. هیچ تشکلی به رسمیت شناخته نمی‌شود. اعتراض مساوی است با عدم تمدید قرارداد و با تکرار اعتراض، کارگر نه تنها شغل خود را از دست می‌دهد بلکه نامش به «لیست سیاه» پیمانکاران افزوده می‌شود. کارگران خواستار به رسمیت شناختن حق تشکل، سندیکا، اعتصاب و عدم پیگرد قضایی و امنیتی کارگران و فعالان کارگری‌اند.

تقویم اعتصاب نفتی مرداد ۹۹

تاریخ	شرح وقایع
۸ مرداد	کمیته رهبری اعتصاب درخواست‌های کارگران پایپینگ و اکیپ پروژه‌های را به پیمانکاران اعلام کرد. کمیته از کارگران همه پروژه‌ها «از تبریز تا ارومیه تا جنوب عسلویه، بندر قشم، لامرد، آبادان، ماهشهر، جفیر اهواز، بوشهر، و پالایشگاه اصفهان» خواست از روز ۱۱ مرداد به مدت ۲۰ روز دست از کار بکشند و به شهرهای محل اقامت خود بازگردند، با این پیام که «به خانه‌هایتان بروید، مجبورند بیایند دنبالتان.»
۱۱ مرداد	آغاز اعتصاب: گروهی از کارگران در پالایشگاه نفت سنگین قشم، شرکت اکسیر صنعت در فاز ۱۳ در اسلکه تنبک، پارسین سپهر لامرد، فاز ۲ پالایشگاه آبادان، و فازهای ۱، ۲، ۲۲ و ۲۴ پارس جنوبی کنگان، سینا صنعت در پتروشیمی پارس فنل، شرکت آذران‌گستر و شرکت آویژه صنعت در پالایشگاه نفت سنگین قشم، سیکل ترکیبی ارومیه، پتروشیمی سلان، شرکت تناوب در فاز ۱۴، شرکت پتروهمگام ماهشهر، پتروشیمی بوعلی، پتروشیمی هنگام، پالایشگاه آبادان شرکت IGC دست از کار کشیدند.
۱۲ مرداد	پیوستن گروهی از کارگران پالایشگاه جفیر در نزدیکی اهواز، کارگران فاز ۱۴ پارس جنوبی، پتروپالایش پارس جنوبی واقع در بوشهر و کارگران شرکت «تهران هینو» در پالایشگاه ماهشهر، کارگران پتروپالایش کنگان به اعتصاب.
۱۳ مرداد	<ul style="list-style-type: none"> پیوستن گروهی از کارگران نیروگاه برق بیدخون در عسلویه، نیروگاه سیکل ترکیبی تبریز، نیروگاه برق رودشور تهران، کارگران نیروگاه مینا بویلر مشهد به اعتصاب فرماندار ویژه آبادان در تلویزیون استانی اعتصاب را ناشی از «فراخوان تفرقه‌انگیز یکی از رسانه‌های وابسته و معاند خارج‌نشین» دانست و گفت این فراخوان «با سوءاستفاده از مطالبات صنفی کارگران نفت» موجب «انحراف» در مطالبه‌گری و «موج‌سواری تفرقه‌افکنان» شده است.^۳
۱۴ مرداد	<ul style="list-style-type: none"> پیوستن گروهی از کارگران نیروگاه حرارتی و گازی تبریز در کیلومتر ۱۶ جاده تبریز به آذرشهر، کارگران پالایشگاه اصفهان، کارگران پتروشیمی ماهشهر به اعتصاب. کارفرمای کارگران اعتصابی در نیروگاه ایرانشهر موافقت کرد حقوق جوشکاران به ۱۲ میلیون تومان افزایش یابد و حقوق سایر موقعیت‌های شغلی نیز افزوده شود.
۱۵ مرداد	اعتصاب تا ۲۸ مرکز انرژی گسترش یافت.

۱۷ مرداد	گسترش اعتصاب تا ۴۲ مرکز نفت و گاز و پتروشیمی، نیروگاه‌های برق در ۱۰ استان ایران شامل خوزستان، هرمزگان، بوشهر، اصفهان، فارس، آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان، تهران، خراسان رضوی و ایلام
۲۳ مرداد	علی جمادی رئیس کل دادگستری استان بوشهر از پرداخت مطالبات کارگران هشت شرکت پیمانکاری فعال در منطقه ویژه پارس جنوبی در عسلویه خبر داد.
۲۵ مرداد	<ul style="list-style-type: none"> • سندیکای فلزکار مکانیک تعداد کارگران اعتصابی در مناطق نفتی را بیش از ۱۰ هزار تن اعلام کرد. • گروه مرکزی پایبندنگ و اکیپ پروژه‌های سازمانده اعتصاب با صدور بیانیه‌ای زمان اعتصاب را تا ۱۵ شهریور تمدید کرد.
۲۷ مرداد	بیژن نامدار زنگنه، وزیر نفت، با بیان اینکه اعتراضات در برخی نقاط به «پیمانکاران دسته دوم» مربوط بودند و «ربطی به نفت نداشتند»، سعی کرد از دولت رفع مسئولیت کند. ^۴
۶ شهریور	سازماندهندگان اعتصاب در بیانیه‌ای با شرکت‌های پیمانکاری اتمام حجت کردند. آن‌ها ضمن تأکید بر حقوق‌های درخواستی و سایر مطالبات، اعلام کردند در شرکت‌هایی که کارفرما به خواست کارگران تن ندهد، اعتصاب به طور نامحدود ادامه می‌یابد.

اعتصاب اگرچه فراگیر بود، در تمام مراکز در یک روز آغاز نشد و در یک روز پایان نیافت. با این حال، حقوق معوق کارگران در بسیاری از مناطق پرداخته شد. بخشی از پیمانکاران نیز حاضر شدند حقوق‌ها را افزایش دهند.

پتروشیمی مرجان، سبلان، پلیمر آراین، پاسیان ایده نما، شرکت مهندسی و ساخت آرسن توسعه، شرکت فنی مهندسی ساتراپ صنعت راندمان در پتروشیمی سبلان، پیمانکاری افشین شجاعی، داریوش بهرود، حاجی قلی امینی، پیمانکاری لیموچی شرکت تهران جنوب، پتروپالایش شرکت گاما و شرکت زاگرس نصب پیمانکاران مطالبات کارگران اعتصابی را پذیرفتند.

پالایشگاه آبادان پیشنهاد افزایش دو میلیون تومان به حقوق کارگران را داد، کارگران نپذیرفتند. در فاز ۱۴ پارس جنوبی هم کارگران افزایش دستمزد به ۸ میلیون تومان را کافی نداشتند و قبول نکردند.

اخراج و بیکاری کارگران نفت و گاز و پتروشیمی در پرتو تحریم‌ها

ایالات متحده روز ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۷ رسماً از برجام خارج شد. ۱۸۰ روز پس از آن، از تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۹۷ تحریم‌های نفتی اعمال شد. سپس، آمریکا با کارزار تحریم حداکثری تلاش کرد که صادرات نفت ایران را به صفر برساند.

درست یک روز پس از اعمال تحریم‌های نفتی آمریکا، گروهی از جوانان هویزه در استان خوزستان مقابل شرکت توسعه نفت آزادگان جنوبی در اعتراض به بیکاری و استخدام نکردن جوانان بومی تجمع کردند. دو هفته بعد تجمع مشابهی در دهلران در ایلام در اعتراض به بیکاری و استخدام نکردن نیروهای بومی در شرکت‌های نفت و گاز دهلران انجام شد. از آن زمان به موازات تنگ شدن حلقه تحریم‌ها، کاهش درآمدها و توقف پروژه‌های نفتی، اخبار بیکاری، اخراج کارگران پروژه‌های نفت، گاز و پتروشیمی و اعتراض روز به روز افزایش یافت.

۲۹ مرداد ۱۳۹۷ وزیر نفت ایران اعلام کرد که شرکت فرانسوی توتال رسماً از ایران خارج شده است. با خروج توتال، برخی از پروژه‌ها، به ویژه در عسلویه متوقف شدند. مهم‌ترین پروژه به تعلیق درآمده مربوط به توسعه فاز ۱۱ پارس جنوبی بود.

روز اول دی ماه ۹۷، وحید شیخی عضو هیئت مدیره اتحادیه صادرکنندگان فرآورده‌های نفت، گاز و پتروشیمی، گفت که کارخانجات قیر کشور تعطیل شده‌اند.

در بهمن و اسفند کارگران اخراجی میدان نفتی آزادگان شمالی و فازهای ۲۲ تا ۲۴ پارس جنوبی در اعتراض به اخراج خود چندین مرتبه تجمع کردند. اخراج کارگران در سایت‌های انرژی منطقه ویژه ماهشهر سبب شد که فرمانداری این شهرستان اخراج کارگران را ممنوع اعلام کند. با این حال روند اخراج کارگران پتروشیمی بندر امام ماهشهر ادامه یافت. در اسفند ۹۷ رسانه‌های ایران از تعطیلی پالایشگاه نفت و گاز پیروزی شاهرود خبر دادند. خبرگزاری‌ها «توقف ارائه خوراک» را دلیل تعطیلی این پالایشگاه گزارش کردند. با تعطیلی این پالایشگاه ۶۸۰ کارگر شغل خود را از دست دادند.

در اردیبهشت ۹۸، ۲۶۳ کارگر اخراجی پروژه‌های پارس جنوبی در عسلویه که همگی تحصیلات دانشگاهی داشتند، در نامه‌ای به بیژن نامدار زنگنه، وزیر نفت، نوشتند که هیچ درآمدی برای تأمین هزینه‌های زندگی ندارند و «نان خشک جمع‌آوری می‌کنند».

موج بیکاری ماه‌های پایانی سال ۹۷ و ماه‌های ابتدایی سال ۹۸ فرونشست و تا مرداد ۹۸ و اعتصاب فراگیر کارگران قراردادی شاغل در صنعت نفت ادامه یافت.

اعتراضات کارگری در بخش نفت، گاز و پتروشیمی (ژوئن ۲۰۱۸ - نوامبر ۲۰۱۸)

تاریخ	معتراضان	موضوع اعتراض	شکل اعتراض	استان
۱۰ تیر ۹۷	شرکت ملی حفاری	حقوق معوق بیش از دو ماه	دست کشیدن از کار و تجمع در محل کار	خوزستان
۱۳ تا ۱۷ تیر	مجتمع پتروشیمی گچساران	عدم پرداخت دستمزد بیش از ۸۰ کارگر پیمانی	تجمع مقابل ساختمان مدیریت	کهگیلویه و بویراحمد

۲۰ تیر	پالایشگاه گاز کنگان	اخراج کارکنان	کارکنان بیکار شده بخش نگهداری حراست فاز ۱۹ پارس جنوبی درهای پالایشگاه را بستند.	بوشهر
۳ مرداد تا ۸ مرداد	مجتمع پتروشیمی ماهشهر	تعویق مطالبات و عدم اجرای طرح طبقه‌بندی مشاغل	تجمع در مقابل ساختمان اصلی	خوزستان
۱۵ مرداد	کارگران نفت فلات قاره	کاهش دستمزدها به میزان ۵۰۰ هزار تومان	تجمع در محیط کار	خارک
۲۷ مرداد	کارآموزان شرکت نفت در دشت آزادگان	عدم استخدام پس از دو سال کارآموزی	تجمع مقابل دفتر نماینده دشت آزادگان در مجلس شورای اسلامی	خوزستان
۷ شهریور	کارگران شرکت «کُک سبز»	مطالبات مزدی معوق	اعتصاب	خوزستان
۶ شهریور تا ۲۷ شهریور (به طور غیرپیوسته)	کارگران پتروشیمی فارابی	مطالبات مزدی معوق و عدم اجرای طرح طبقه‌بندی مشاغل	اعتصاب، اعتصاب غذای سه روزه	خوزستان
۱۵ تا ۱۷ شهریور	کارگران فازهای ۲۰ و ۲۱ پتروشیمی عسلویه	دو تا پنج ماه عدم دریافت دستمزد	تجمع در برابر دفتر شرکت‌های پیمانکاری	بوشهر
۲۵ مهر	کارگران پالایشگاه نفت سنگین قشم	۵ ماه حقوق معوق و قرار نگرفتن زیر چتر حمایتی قانون کار (شرکت‌ها و واحدهای تولیدی در مناطق آزاد مقید به مقررات قانون کار نیستند)	اعتصاب	هرمزگان
۲۹ مهر	کارگران شرکت حفاری ول سرویسز ایران	۷ ماه حقوق معوق	تجمع مقابل شرکت	خوزستان
۲۸ مهر تا ۹ آبان	کارگران پتروشیمی فارابی ماهشهر	حقوق معوق و عدم اجرای طرح طبقه‌بندی مشاغل	اعتصاب	خوزستان
۷ آبان	کارگران بخش حمل و نقل پالایشگاه آبادان	یک ماه حقوق معوق و عدم افزایش حداقل دستمزد	اعتصاب	خوزستان
۱۸ آبان	کارگران پیمانکاری پتروشیمی بیستون	دستمزد پایین، عدم پرداخت پاداش بهره‌وری و شرایط ناعادلانه شغل	تجمع در محوطه کار و اعتصاب غذا	کرمانشاه
۱۰ آذر	کارگران پیمانی فاز ۲ پالایشگاه آبادان	عدم پرداخت حقوق	تجمع مقابل دفتر مرکزی پیمانکار	خوزستان
۱۴ آذر	کارگران شرکت پتروشیمی ایلام	حقوق معوق، استخدام‌های غیر شفاف	اعتصاب	ایلام

خوزستان	تجمع مقابل دفتر نماینده مجلس	در اعتراض به صدور مجوز راه اندازی سایت جدید ضد عفونی در پایانه حمل و نقل بندر	کارگران سایت های ضد عفونی تانکرهای نفتی بندر خمینی	۲۰ آذر
خوزستان	اعتصاب و تجمع در محل کار	عدم اجرای طرح طبقه بندی مشاغل و معوقات مزدی	کارگران پتروشیمی فارابی	۲۰ تا ۲۷ آذر
خوزستان	اعتصاب	۶ ماه حقوق معوق	کارگران ایستگاه گاز اندیمشک	۱ دی
هرمزگان	تجمع در محل کار	۴ ماه حقوق معوق	کارگران شرکت پترو پی قشم	۱۸ دی
تهران	تجمع روبروی مجلس	مشکلات معیشتی	کارکنان رسمی شرکت نفت	۱۸ دی
بوشهر	اعتصاب	حقوق معوق	کارگران پتروشیمی سایت ۲ عسلویه	۲۵ تا ۲۷ دی
بوشهر	اعتصاب	۵ ماه حقوق معوق	کارگران شرکت مهندسی، نصب و نگهداری کارخانجات پتروشیمی (رامپکو)	۲۶ دی
خوزستان	اعتصاب	مطالبات مزدی	کارگران شرکت پالایش گاز بیدبلند خلیج فارس	۱ بهمن

روند موقتی‌سازی کارگران در صنعت نفت

اگرچه تأثیر مستقیم تحریم‌های نفتی بر وضعیت شغلی و معیشتی کارگران این صنعت قابل انکار نیست، ریشه‌های ساختاری مشکلات امروز کارگران نفت را باید در زمینه تاریخی تحولات اقتصاد سیاسی ایران پس از انقلاب جستجو کرد.

در طول سه دهه گذشته، صنعت انرژی در ایران، هم‌گام با دیگر بخش‌های اقتصادی، روندی فزاینده از خصوصی‌سازی، موقت‌سازی، و ارزان‌سازی نیروی کار را تجربه کرده است.

محمد مالجو، اقتصاددان، در پژوهشی که در همین رابطه انجام داده است،^۵ پنج گام یا مرحله فرایند موقتی‌سازی و ارزان‌سازی نیروی کار در صنعت نفت را به شرح زیر از هم تفکیک می‌کند:

الف) کارمندسازی کارگران نفت: طرح تبدیل احکام کارگری به احکام کارمندی در اوایل دهه هفتاد که به موجب آن کارگران برخی مزایای کارگری و حقوق به رسمیت شناخته شده در قانون کار را از دست دادند.

ب) بازنشسته و بازخرید سازی: فراهم آوردن زمینه‌های قانونی و اجرایی برای «بازنشسته‌سازی‌های زودهنگام اختیاری و بازخریدسازی‌های ظاهراً داوطلبانه اما واقعاً اجباری» با هدف غایی کوچک‌سازی دولت.

ج) راه‌اندازی موج عظیمی از برون‌سپاری‌ها در صنعت نفت: از بخش‌های خدماتی پشتیبانی همچون امور نقلیه و آشپزخانه گرفته تا فعالیت‌های پالایشگاهی همچون روغن‌سازی و قیرسازی.

د) ظهور قارچ‌گونه شرکت‌های پیمانکاری تأمین نیروی انسانی: کارکرد این شرکت‌های پیمان‌کاری در عمل عبارت بوده است از انعقاد بهترین قرارداد کاری موقت به نفع کارفرمایان و بدترین به زیان کارگران.

ه) تدارک زمینه‌ها و تفسیرهای حقوقی برای انعقاد قراردادهای موقت: از بطن قانون کار یا به میانجی آئین‌نامه‌ها که نتیجه آن پدید آمدن انواع گوناگونی از نیروی کار برحسب نوع مناسبات کاری میان کارگر و کارفرما بوده است: کارگر قراردادی، کارگر قرارداد سفیدامضا، کارگر روزمزد، کارگر بدون قرارداد، کارگر ساعتی، کارگر قرارداد شفاهی، کارگر پیمانی، کارگر قرارداد حجمی^۶ و غیره.

با آغاز این فرایند چندمرحله‌ای، تعداد کارگران رسمی صنعت نفت از حدود ۵۴۰۰۰ نفر در سال‌های اولیه انقلاب به ۳۱۸۵۴ نفر در سال ۱۳۷۶ (بر اساس آمارهای رسمی وزارت نفت) تنزل پیدا کرد.

در حد فاصل سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴، احتمالاً چیزی بین ۴۵۰۰۰ تا ۶۷۰۰۰ نفر از کارگران رسمی صنعت نفت به شکل‌های گوناگون یا بازنشسته شدند یا بازخرید و احتمالاً حدود ۵۰۰۰۰ نفر نیز مشمول تعدیل قرار گرفتند.^۷ به طور موازی، و برای تأمین نیروی کار در فعالیت‌های رو به شد صنعت نفت و

۵ محمد مالجو، «اقتصاد سیاسی نیروی کار صنعت نفت در ایران پس از جنگ»، کانون مدافعان حقوق کارگر، ۱۲ شهریور ۱۳۹۱
۶ در این نوع قرارداد تنها حجم کار و قیمت هر واحد کار مشخص می‌شود و معلوم نیست کار با چه تعداد کارگر و تحت چه شرایط و ضوابطی انجام شود.
۷ نقد اقتصاد سیاسی، ۱۲ دسامبر ۲۰۱۲

گاز، شرکت‌های پیمانکاری وارد صحنه شدند. و بدین ترتیب، هزاران کارگر موقت و پیمانی در هر چهار شرکت زیرمجموعه وزارت نفت (شرکت ملی نفت، شرکت ملی گاز، شرکت ملی صنایع پتروشیمی و شرکت ملی پالایش و پخش فراورده‌های نفتی) جایگزین کارگران رسمی شدند.

در سال ۱۳۹۰، به گفته معاون وقت مدیر توسعه منابع انسانی شرکت ملی نفت، از ۲۲۰ هزار نفر نیروی کار وزارت نفت و شرکت‌های تابع، حدود ۱۲۰ هزار نفر یعنی در حدود ۵۵ درصد نیروی کار پیمانی بودند.^۸ در آن سال‌ها، ۲۰۰ شرکت تأمین نیروی انسانی در پالایشگاه نفت آبادان فعالیت داشتند.^۹

روند موقتی‌سازی نیروی کار شاغل در صنعت نفت در یک دهه گذشته ادامه داشته است. آمار دقیقی البته از تعداد نیروی کار پیمانی شاغل در صنعت نفت، حوزه کاری آنها و نوع قرارداد آنها در سال‌های اخیر وجود ندارد. برآورد می‌شود در حال حاضر ۷۰ درصد کارگران صنعت نفت طرف قرارداد شرکت‌های پیمانی باشند.^{۱۰}

آخرین آمار ارائه‌شده توسط مسئولان وزارت کار حاکی از اشتغال دست‌کم ۱۰۶ هزار کارگر پیمانی مشمول قانون کار در صنعت نفت است.^{۱۱} این رقم البته کارگران با قرارداد سفید، قراردادهای شفاهی و کارگران شاغل در پروژه‌های نفت و گاز و پتروشیمی در مناطق آزاد تجاری را -- که مشمول قانون کار نیستند -- در برنمی‌گیرد.

برخلاف کارگران که از حق تشکیل‌یابی محروم‌اند، شرکت‌های پیمانکاری تأمین نیروی انسانی کاملاً سازمان‌یافته‌اند و اغلب عضو «کانون انجمن‌های صنفی کارفرمایان شرکت‌های خدماتی، پشتیبانی و فنی مهندسی سراسر کشور» اند که پیوند مستحکمی با ارکان تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری دولتی در سطوح مختلف دارد.

روند موقتی‌سازی قراردادهای و ارزان‌سازی نیروی کار در صنعت نفت و گاز و پتروشیمی در عین حال همراه با تنزل ایمنی محل کار و تخطی از استانداردهای سلامت کار بوده است. و این شامل سرویس‌های رفت و آمد و خوابگاه کارگران نیز می‌شود. بیشتر کارگران قراردادی شاغل در پروژه‌های نفتی در خوابگاه‌های پر ازدحام و غیراستاندارد زندگی می‌کنند. پس از شیوع کرونا، کارگران پروژه‌های نفت و گاز در عملویه و کنگان در نامه‌ای سرگشاده نسبت به خطر شیوع کار در محیط کار و خوابگاه‌ها هشدار دادند. به رغم وضعیت قرمز کرونا در صنایع نفت و گاز و پتروشیمی، وزارت نفت ضمن مخالفت با توقف موقت کار با صدور بخشنامه‌ای در اسفند ۹۸ همه نهادها و شرکت‌های زیرمجموعه این وزارتخانه را از اعلام آمار بیماران مبتلا به کرونا و گفت‌وگو با رسانه‌ها منع کرد.^{۱۲}

۸ خیرگزاری فارس، ۲۵ شهریور ۱۳۹۰

۹ کانون همبستگی کارگران ایران، به نقل از ایلنا، ۲۵ ژوئن ۲۰۱۵

۱۰ رادیو زمانه، ۵ اوت ۲۰۲۰

۱۱ ایرنا، ۱ مرداد ۱۳۹۹

۱۲ رادیو زمانه، ۱۲ مارس ۲۰۲۰

۲۲ خرداد ۱۳۹۹، عمران روشنی مقدم کارگر پیمانی ۳۳ ساله بخش حراست در محدوده چاه نفتی شماره ۱۹ در میدان نفتی یادآوران هویزه در استان خوزستان خود را حلق‌آویز کرد. او چند ماه حقوق نگرفته بود و صبح همان روز، کارفرما تقاضای او برای پرداخت مساعده را رد کرده بود. خبرگزاری دولتی فارس نوشت خودکشی عمران روشنی مقدم «یکی از ده‌ها و شاید صدها» مورد خودکشی کارگران پیمانی نفت در سالیان اخیر است. (خبرگزاری فارس، ۱۴ تیر ۱۳۹۹)

علی‌رغم تداوم موج بیکاری، اخراج، و موقتی‌سازی کارگران نفت، مسئولان و مقامات نزدیک به دولت حسن روحانی از وجود نیروی مازاد در این صنعت و استخدام بی‌ضابطه و عدم تعادل در به‌کارگیری نیروها در بخش‌های توسعه و بهره‌برداری، عملیات و ستاد، به ویژه در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ گلایه می‌کنند. به گفته علی گل‌مرادی نماینده و عضو کمیسیون انرژی مجلس دهم، «صنعت نفت به نوعی هم با مازاد نیرو مواجه است و هم کمبود. مازاد شدید در بخش ستادی (حراست و انتظامات و اداری) ... و کمبود نیرو در بخش عملیاتی.»^{۱۳} به نقل از بیژن نامدار زنگنه، وزیر نفت، حدود ۴۰ هزار نفر از کارکنان وزارت نفت نیروی نگهبانی، حراست یا انتظامات هستند.^{۱۴}

صنعت نفت: لیبرالیسم اقتصادی یا نظامی‌سازی؟

روند ورود پیمان‌کاران و بخش خصوصی به صنعت نفت، تابع تقویم سیاست‌گذاری‌های کلان اقتصادی در ایران بوده است. این سیاست‌گذاری‌ها از سال ۱۳۶۸ در جهت بازسازی مناسبات سرمایه‌داری و اجرای سیاست‌های اقتصاد نئولیبرالی دچار تحول شد.

با پایان جنگ و در مواجهه با بحران و رکود اقتصادی، رهبران جمهوری اسلامی سیاست‌های تعدیل اقتصادی ساختاری تحت نظارت صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی را در دستور کار قرار دادند و با این جهت‌گیری برنامه نخست توسعه (۱۳۷۲-۱۳۶۸) تدوین شد که محور عمده آن «واگذاری سهام صنایع دولتی و ملی‌شده (به استثنای صنایع بزرگ و مادر)» بود.

مطابق اصل ۴۴ قانون اساسی، مالکیت معادن و صنایع بزرگ و مادر از جمله صنعت انرژی «عمومی و در اختیار دولت» است. بنا به اساس‌نامه سال ۱۳۵۶ شرکت ملی نفت نیز تمام فعالیت‌های بالادستی و پایین‌دستی به صورت انحصاری در اختیار شرکت ملی نفت قرار دارد.

از سال ۱۳۷۲، مقامات ایران تلاش کرده‌اند با استفاده از الگوی قراردادهای «بیع متقابل» زمینه لازم را برای جذب سرمایه‌گذار خارجی در بخش انرژی فراهم کنند.

مصوبه شماره ۱۴/۴۶ مورخ ۱۳۷۹/۱/۳۱ شورای عالی اداری نیز این امکان را فراهم آورد که وزارت نفت، همچون دیگر وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و موسسات دولتی امور خدماتی و پشتیبانی خود (نقلیه، چاپ

قرارگاه سازندگی خاتم الانبیا، وابسته، یکی از بزرگترین پیمانکاران در پروژه‌های بالادستی و پایین‌دستی صنعت نفت و گاز و پتروشیمی است.

و انتشارات، آشپزخانه، خدمات عمومی و تأسیساتی) را به بخش غیردولتی واگذار کند.^{۱۵}

ماده سی و سوم سومین برنامه توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳) دولت را موظف کرد «انجام فعالیت‌های مربوط به عملیات پالایش، پخش و حمل و نقل مواد نفتی و فراورده‌های اصلی و فرعی را ... به اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی واگذار نماید.»^{۱۶}

با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (۱۳۸۵-۱۳۸۴) توسط رهبر جمهوری اسلامی، خصوصی‌سازی «صنایع بزرگ، صنایع مادر (از جمله صنایع بزرگ پایین‌دستی نفت و گاز) و معادن بزرگ (به استثنای نفت و گاز)» کلید خورد.^{۱۷}

نکته ویژه در مورد رشد و تعمیق لیبرالیسم اقتصادی در ایران البته این است که فرایند و تقویم آن مقارن بوده است با روند گسترش فعالیت‌های اقتصادی سپاه پاسداران در ایران. سپاه پاسداران با تأسیس قرارگاه سازندگی خاتم الانبیا در سال ۱۳۶۸ درست همان زمانی وارد عرصه‌های اقتصادی شد که سیاست‌های تعدیل اقتصادی ساختاری در دستور کار گرفت. در سه دهه اخیر، هر زمان روند خصوصی‌سازی نهادهای دولتی شدت یافته، به همان میزان شاهد گسترش نفوذ فعالیت‌های اقتصادی سپاه، شرکت‌های تابع آن و بنیادهای فرا-دولتی همسو با آن بوده‌ایم. این موضوع به طور خاص در صنعت نفت، مشهود بوده است.

قرارگاه سازندگی خاتم الانبیا وابسته به سپاه پاسداران با کسب مجوز از رهبر جمهوری اسلامی ایران از اواخر سال ۱۳۷۷ به طور رسمی وارد فعالیت در پروژه‌های نفت و گاز و پتروشیمی شد و در کمتر از یک دهه، به یکی از بزرگ‌ترین پیمانکاران در پروژه‌های بالادستی و پایین‌دستی صنعت نفت و گاز و پتروشیمی بدل گشت. قرارگاه خاتم الانبیا سهام‌دار اصلی شرکت صنعتی دریایی صدرا یکی از بزرگ‌ترین پیمانکاران طرح‌های فراساحلی نفت و گاز ایران است. همچنین از دیگر شرکت‌های پیمانکاری فعال در صنعت نفت و گاز وابسته به سپاه به کنسرسیوم خاتم الاوصیا می‌توان اشاره کرد که سهام‌دار اصلی آن هم خاتم الانبیا است.

این شرکت‌های وابسته به سپاه از نوعی امتیاز انحصاری در حوزه نفت و گاز برخوردار هستند. و در دهه‌های اخیر به موازات تحریم‌های بین‌المللی، قراردادهایی بدون «تشریفات مناقصه» در زمینه توسعه میادین، صنایع پالایشگاهی، مخازن ذخیره و خطوط انتقال نفت و گاز به ارزش میلیاردها دلار منعقد کرده‌اند.^{۱۸}

پرویز صداقت، اقتصاددان مستقل، در این مورد به زمانه می‌گوید: «حضور نهادهای نظامی در عرصه‌ی اقتصاد از اوایل دهه ۱۳۸۰ شتاب گرفت و در اواخر این دهه به اوج خود رسید و اکنون به نظر می‌رسد در بسیاری از بخش‌های کلیدی اقتصاد، مانند بخش مالی، بخش نفت و انرژی، بخش مخابرات، بخش پتروشیمی و فلزات پایه، پیمانکاری پروژه‌های بزرگ سکان فرماندهی اقتصادی را در دست دارد. افزایش قدرت نهادهای نظامی و امنیتی در اقتصاد ایران به سه طریق رخ داد. نخست آن که خود این نهادها در تمامی سال‌های بعد از جنگ هشت‌ساله به فعالیت اقتصادی دست زدند و رأساً بنگاه‌های اقتصادی تأسیس کردند و به مدد برخورداری از پشتوانه امنیتی و رانت‌های اطلاعاتی به سرعت توانستند قدرتمند شوند. دوم پیمانکار بسیاری از قراردادهای بزرگ دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی شدند. سوم در خصوصی‌سازی‌ها، صنایع و فعالیت‌های سودآور به آن‌ها واگذار شد.»

۱۶ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۱۷ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

۱۸ حامد سعیدی، اقتصاد سیاسی حضور سپاه پاسداران در صنعت نفت و گاز ایران، سایت نقد اقتصاد سیاسی

صداقت توضیح می‌دهد که «این نهادها در مقام یک بازیگر اقتصادی بسیار از ایدئولوژی و سیاست‌های نولیبرالی اقتصادی سود بردند. اولاً حضور این نهادها در بخش مالی و بانکی به اتکای قانون فعالیت بانک‌های خصوصی امکان‌پذیر شد. ثانیاً به اتکای قانون واگذاری بنگاه‌های اصل ۴۴ قانون اساسی توانستند برنده مزایده‌ها و واگذاری‌های دولتی بشوند و ثالثاً خود در مقام یک بنگاه اقتصادی از الگوهای نولیبرالی برای افزایش حاشیه سود بهره بردند (مانند استفاده از شرکت‌های پیمانکاری نیروی انسانی، عقد قراردادهای موقتی با نیروی کار،...)»

برخورد حسن روحانی در مورد حضور اقتصادی سپاه متناقض و در واقع یکی به نعل و یکی به میخ بوده است. او در سال ۹۶ در جمع فعالان اقتصادی گفت: «بخشی از اقتصاد دست یک دولت بی‌تفنگ بود که آن را به یک دولت با تفنگ تحویل دادیم، این اقتصاد و خصوصی‌سازی نیست.»^{۱۹} پیش‌تر اما در سال ۱۳۹۲ روحانی در جمع فرماندهان سپاه گفته بود که «می‌خواهند سپاه را رقیب مردم قرار دهند، اما سپاه رقیب مردم و بخش خصوصی نیست و پیمانکاری مثل پیمانکاران معمولی نیست و نبوده است.»^{۲۰}

حضور سپاه و شرکت‌های وابسته به آن در صنعت نفت و گاز و پتروشیمی، که به خودی خود هدف تحریم‌ها هستند، باعث تشدید و تمرکز بیشتر تحریم‌ها بر این بخش شده است. برای مثال، وزارت خزانهداری آمریکا در خرداد ۱۳۹۸، هولدینگ خلیج فارس و ۳۹ شرکت پتروشیمی وابسته به آن را به دلیل ارتباط با سپاه پاسداران تحریم کرد.^{۲۱}

حداقل چیزی که در مقام نتیجه‌گیری می‌توان گفت این است: تحریم‌ها، ظهور قارچ‌گونه شرکت‌های پیمانکاری و انواع قراردادهای موقت در اثر اجرای سیاست تعدیل اقتصادی ساختاری، و شبه-انحصار سپاه در صنایع نفت و گاز و پتروشیمی سه ضلع مثلثی‌اند که امروز شغل و معیشت هزاران کارگر بخش انرژی را به گروگان گرفته‌اند. اعتصاب‌های هزاران کارگر پیمانی نفت در تابستان گذشته را نمی‌توان به طور کامل و ریشه‌ای بررسی کرد مگر با نظر گرفتن هر سه عامل -- سه عاملی که اندازه و شدت تأثیر مستقل از یکدیگر به سادگی قابل سنجش نیست.

۱۹ رادیو زمانه، ۲۷ ژوئن ۲۰۱۷

۲۰ دویچه وله فارسی، ۱۶ سپتامبر ۲۰۱۳

۲۱ یورونیوز فارسی، ۷ ژوئن ۲۰۱۹

گزارش‌های پیشین

[گزارش ۱۴](#)

[گزارش ۱۳](#)

[گزارش ۱۲](#)

[گزارش ۱۱](#)

به صفحه ویژه حقوق کارگران در ایران سر بزنید:

فارسی

<https://www.tribunezamaneh.com/labor>

English

<https://en.radiozamaneh.com/labor/>

نظرات خود را با ما در میان بگذارید. برای گزارش‌های آینده چه پیشنهادهایی دارید؟

حقوق کارگران در ایران
بنیاد رسانه‌ای زمانه